

Владимир Сис

КРИТИЧНИТЕ ДНИ НА БЪЛГАРИЯ

Дневник на военния кореспондент – 1913 г.

Превод от чешки Мария Генова

БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

© Владимир Сис, *автор*

© Мария Генова, *превод от чешки*

© Мартин Чорбаджийски, *редактор и автор на бележки под линия*

© Русанка Огринска, *коректор*

© Александра Младенова, *графично оформление*

© Николета Карайончева, *художник на корица*

„БИ 93“ ООД
София, 2019 г.

ISBN: 978-619-7496-32-1

Владимир Сис

КРИТИЧНИТЕ ДНИ НА БЪЛГАРИЯ

Дневник на военния кореспондент – 1913 г.

София
2019

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОСВЕЩАВАМ НА
БЪЛГАРСКИЯ ВОЙНИК! 7

СОФИЯ
от 1 до 10 юли 1913 г. 11

ЧЕТИРИ КЪМ ЕДИН
от 11 до 15 юли 1913 г. 55

ПЕТ КЪМ ЕДИН
от 16 до 19 юли 1913 г. 79

В НИШ
от 20 до 25 юли 1913 г. 98

В БУКУРЕЩ
от 26 юли до 9 август 1913 г. 134

БОЛНИЯТ МИР 188

СЛЕД СКЛЮЧВАНЕ НА МИРА 195

ПОСВЕЩАВАМ НА БЪЛГАРСКИЯ ВОЙНИК!

Селиолю, Петра, Лозенград, Бунар Хисар, Люлебургас, Чорлу, Дедеагач, Булаир, Огрин, Криволак, Кочани, Китка, Султан тепе, Черни връх, Ангиста, Кукуш, Дойран, Пехчево...

Безпримерен героизъм, безгранична жертвоготовност, високи идеали за правдата и истината, гореща любов към отечеството и свободата – това увековечава тези имена.

Не бих могъл по друг начин да изразя възхищението и обичта си към българския войник, този Ян Хус на Балканите, затова му посвещавам тази книга.

Известно е, че през време на войната със съюзниците България беше отлъчена от света и че не получи достъп до форума на Европа, който да изслуша гласовете, преди да наложи своя съд над воюващите страни. Никой в Европа, следователно и у нас (в Чехия), не знаеше какво беше положението по това време в София, докато Белград и Атина заливаха европейската общност с неблагоприятни за България известия.

Затова аз предлагам на чешките читатели своя дневник, който представлява само частично отражение на събитията, впечатленията и настроенията, изпълващи България по времето, когато всичко беше забулено за света в непрогледна мъгла. Чешкият читател ще прочете за това, за което нищо не знаеше, което умишлено беше премълчавано от печата или беше изопачено така, че нямаше нищо общо с действителността.

Този дневник, който първоначално почнах да пиша за себе си, естествено, има недостатъци и пропуски, но аз взех решение за публикуването му, защото искам той да послужи на истината и поне отчасти да допринесе за възхвала на героичния и благороден български народ, като на първо място бях воден от своята любов към българския войник.

Владимир Сис

СОФИЯ

от 1 до 10 юли 1913 г.

1 юли

Привечер напуснах болницата. Кочияшът караше бързо по широката улица „Цар Освободител“, по която, както обикновено по това време на деня, имаше много хора. На тълпи те отиваха на разходка към Борисовата градина. Всичко изглеждаше както обикновено: посолствата, министерствата, Дворецът, къщите, хората по улиците, колите, трамваите.

Излязохме на улица „Търговска“. Там, където тя се кръстосва с улица „Дондуков“, е главната артерия на столицата София. Тротоарите, разположени от двете ѝ страни, са препълнени винаги с пешеходци, трамваите се разминават, коли и файтони непрекъснато сноват. Това място едновременно свидетелства, че София е столица, жив и главен център на културния и политическия живот на българите.

Пред хотел „Панак“ (както всички грандохотели – с името на неговия основател) ме извика поетът К. Христов¹. Казах на кочияша да спре.

– Точно навреме се появяваш! – поздравя ме той и аз забелязах, че трудно съдържа своето безпокойство. Не по-малко възбудени бяха и останалите познати и непознати, които се събраха около файтона.

¹ Поетът Кирил Христов, който по време на войните за национално обединение е военен кореспондент и сътрудник на в. „Военни известия“ и сп. „Отечество“.

Не очаквах нищо добро.

– Какво се е случило, за бога?

– Започна се...

– Как? Нима война?

– Да – вчера! Но ние ще им покажем!

– Обявена е войната? – Не. Просто сърби и гърци ни нападнаха и ние преминахме в офанзива. По-пресни новини няма, но нашите настъпват по цялата линия!

Нима започна! Това, от което се страхуваше всеки приятел на славянските Балкани, при мисълта за което всеки славянин изтръпваше, е вече факт: сръбските и българските войници вдигнаха оръжия едни срещу други и воюваха!

Не бях в добро настроение, когато се върнах вкъщи. Мислите ми бяха заети с най-новото събитие – войната. Нова 1885 година!

Славянската идея на Балканите е погребана! Нашите неприятели тържествуват. Северните славяни, които в победата над полумесеца съзряха триумфа на младата славянска гуша, се пробудиха от своите сънища и видяха с очите си ужасната действителност. Какво ще ни донесе настоящето? Ние предчувствахме: отслабване на влиянието на славяните на Балканите в полза на враговете им – дегенериралите потомци на войнстващите елини и румънци. Факт!

Седях до прозореца и гледах Витоша, която се потапяше в мрак, и градът вече заспиваше след шума на деня. Сега е война и около девет часа улиците вече са пуссти.

Отново помислих:

Една нова война. Девет месеца кървави битки за българските войници, за да извоюват свободата на Македония, заради която България влезе във война с полумесеца. България не можеше да приеме една гръцко-турска Тракия. В Македония, тази долина на плача, милиони

българи простираха ръце към София и молеха да бъдат освободени. За тази Македония мислеха по време на най-тежките боеве и българските войници, в нейно име громиха турците при Люлебургас с твърдата надежда, че това ще осигури свободата на тази мъченическа страна и им даваше сили за шурма при Одрин.

А сега! Уморени, те желяеха да се завърнат вкъщи и да си отпочинат заслужено. Те очакваха в крайна сметка да се видят със скъпите им хора, които бяха напуснали напролет, и сега се връщаха като старите спартанци на щит или с щит. Бяха вече близо до своите домове, така да се каже, на прага, но не можеха да влязат. Родината отново ги призоваваше. Досегашните съюзници на българите с гръзка ръка посегнаха на едва разцъфналия цвят на македонската свобода. Можеше ли България да мълчи?

Война! Нова и може би още по-кървава! Как ще влезе в нея България неподготвена и уморена? Гръцките и сръбските армии си бяха отпочинали през зимата от негодите, преживени в боевете при Куманово, Битоля, Селфидже, Йенидже, при Вардар и Янина и заеха изгодни позиции, укрепиха се там, заминираха бойното поле, където предстоеше главният бой. А българите? Някакво тежко предчувствие ме обзе. Витоша все повече потъваше в мрак, огромна, мрачна и страшна.

Война! Братоубийствена война! Какво ще каже славянският свят?

Имаше две възможности: или българите да победят сръбите и гърците, или те да победят българите. И в двете възможности се крие зло за цялото славянство. Остава да се реши кое зло е по-голямо и кое по-малко.

Ако победят българите, тогава за сръбите ще се повтори трагедията от 1885 година и към старата Сливница ще се прибави и това. Какво ще последва? Сръбите вече никога няма да забравят и да се помирят

с българите. Към старите рани, които националното самолюбие изстрада преди 27 години, ще се добавят и нови, по-дълбоки. А останалите славяни ще бъдат безучастни и няма да имат възможност да помирят своите южни братя. Следователно за славянския свят злото сигурно ще е голямо. Идеята за славянска общност на Балканите има вече своя препъникамък. Да приемем, че българите бъдат победени от своите съюзници Сърбия и Гърция. Това зло, което се базира на възможно поражение на сърбите, за целокупното славянство ще отиде на друга линия, но пак ще остане. Тъй като и българите – основно след епохалната победа над турците – няма да забравят и да простят на сърбите, че подло ги нападнат, скъсвайки договора, подписан преди година, и то с помощта на традиционния неприятел на балканските славяни – гърците. Към това зло прибавяме още едно зло, също така от голямо значение за интересите на българите и на славяните като цяло. Войната се води за Македония. Ако победят сърбите и гърците, евентуално от същата тази Македония или поне от голяма част от нея сърбите ще вземат северната ѝ половина, гърците – южната. Милионният български народ в Македония ще бъде разделен на две: 500 000 българи ще бъдат под сръбска власт, а 500 000 под гръцка.

В първия случай ще пострада само България, тъй като половин милион българи ще бъдат постърбени. Идеята за общославянство ще претърпи само морални загуби. Във втория случай половин милион българи ще бъдат поробени от гърците, ще преминат в сферата на елинизацията и по този начин ще бъдат напълно загубени. Повтарям, половин милион българи с македонско самосъзнание (или български македонци) ще бъдат изтрити от недрата на славянството! А за това ще трябва да благодарят – славяните – на сърбите!

По-голямо зло ще бъде победата на сърби и гърци. Такова зло не пожелавам на нито един славянски народ, както и на сърбите. Но най-малко го пожелавам на българите, които очевидно стават жертва на подлостта и предателството и тяхното поражение може да се отрази и върху интересите на цялото славянство. Ако славянството трябва да защитава своите интереси, естествено, сърбите няма да му окажат морална помощ, което те ще използват, естествено, в своята гнусна антиславянска дейност.

Сега и си мисля:

Ще излязат ли българите от тази война като победители?

Витоша изчезна в гъста тъма. София спи, мълчи. Чака това, което ще ѝ поднесе утрото. Отсреща в къщата се чуват и детски гласове, съпровод на пиано, пеят българския химн. Трогателно се носи песента по тъмната, пуста улица: „Шуми Марица“...

2 юли

Как е възможно това! Докато в Македония още се водят боеве по цялата военна линия, в Белград все още Пашич² обещава, че сръбското правителство би желало да се съобрази с руския арбитраж. Наистина ли Пашич мисли това искрено? Самият Пашич може би да, защото лично той е против войната. Пашич знае добре, че бъдещето на Сърбия няма да бъде сигурно дори чрез една победна война и че точно обратното – ще остане винаги подчинено на приятелството и на съюзничеството с България. Неприятелска България в тила на Сърбия означава винаги *metemento mori*. А това,

² Никола Пашич (1845 – 1926) е сръбски държавник и общественик, основател и лидер на Народната радикална партия, министър-председател на Сърбия в годините на Балканските войни и Първата световна война.

което мисли Пашич, другите не го мислят. Правителствената Самоуправа³ провъзгласява договора с България за невалиден, тъй като и българите четири пъти го нарушават. Сърбите виждат нарушението в това, че българите не изпратиха на македонското бойно поле обещаните 100 000 войници, които там биха били напълно излишни. Против сърбите в Куманово имаше 80 000 турци, докато българите имаха срещу себе си основната неприятелска сила. Да изпрати до Вардар стохилядна армия България обеща, тъй като смяташе, че основните боеве ще се водят в Македония. Но се разбира, че турците напускат Македония и съсредоточават силите си в Тракия срещу България и че планират да се обявят срещу нея, да я разгромят и чак тогава да се оправят с останалите съюзници. Генералните щабове са се споразумели дислоцирането да се извърши така, както го изискват условията. Вместо 100 000 войници българите изпратиха в Македония само Седма Рилска дивизия, която бе напълно достатъчна, за да може заплахата за турския тил да помогне на сърбите да победят при Куманово и да завземат Солун. Следователно доводите за нарушаване на договора от страна на българите са безпочвени. Самоуправата не призна договора. За какво е това договаряне за арбитраж? Още по-очевидно от Самоуправата се изрази финансовият министър Протич, известен българофоб:

„Македония, докато е окупирана от нашата войска, е сръбска и ще остане сръбска“.

Сърбите окупираха и тази територия, която според договора трябваше да принадлежи на българите. Следователно?

Влиятелен член от кабинета на Пашич разкри картите на сръбското правителство, по този начин Па-

³ Самоуправа – Сръбският министерски кабинет.

шич освен другото е напълно безпомощен по отношение на военната лига, ръководена от принц Александър. Тази лига пожела война и я предизвика. Знаейки за несъгласието на Пашич, тя бе готова да го принуди да даде своето съгласие за войната, като го постави пред свършен факт. Само така може да се обясни обстоятелството, че в понеделник започнаха кървави боеве край Злетово и Криволак, докато в Белград дипломатията все още не искаше и да чуе за война.

Едновременно с това сърбите се нахвърлиха върху българи и гърци. Подробности за боевете липсват. Но това мълчание не обезпокоява никого. Българите бяха свикнали с това от времето на войната с турците.

Вечерта в града се понесе слух, че под натиска на Русия българското правителство е заповядало боевете в Македония да бъдат спрени и само в случай че неприятелят възобнови ударите, да бъдат подновени.

Означава ли това край на враждата? Какъв е планът на Русия? Приеха ли сърбите наистина арбитража. В този случай доктор Данев⁴ трябваше да замине за Петроград, за да се срещне със своя колега Пашич. За никаква обща конференция на министър-председателите на балканските държави не става дума. България щеше да преговаря отделно със Сърбия и отделно с Гърция.

Данев огласи своето решение в Белград и в Атина с предложението да спре тази война, а споровете между съюзниците да се решат по дипломатически път. Тези, които познават сърби и гърци, се съмняват, че крачката, която прави Данев, ще има успех. Сърби и гърци са готови за война, която би им донесла полза и няма да се откажат от своите планове.

⁴ Д-р Стоян Данев (1858 – 1949) е юрист, преподавател и политик, лидер на Прогресивно-либералната партия и министър-председател по време на Междусъюзническата война.

3 Юли

Пехотата със знамето се отправя към гарата по улица „Мария Луиза“. Войниците маршируват бодро и весело, пеят войнишки песни.

– Накъде момчета?

– Към сръбската граница!

Значи, срещу своите братя? Стана ми тежко, очите ми се наляха със сълзи. Точно на мен ли, аз, който се гордеех и бях щастлив, когато виждах, че същите войници се отправят към Одрин и Чаталджа. Времената се менят. Повярвайте!

Тогава да, но сега!

Тогава войниците бяха въодушевени, а и в техните песни имаше нещо тържествено, нещо възвишено и необичайно.

Днес всичко това беше заменено от озорчението и яга, от предателството на съюзниците.

Тогава войниците влизаха в бой с турците, за да изкупят със своята кръв свободата на македонските си братя.

Днес тези войници са принудени да защитават същата тази свобода от неотдавнашните си съюзници.

Вървят, пеят и никой от тях не мисли за смъртта. Те са млади и затова не мислят за нея. Та нали още не са живели!

Около себе си чувам гласове: „Много късно отиват. Войната вече свърши“. А други гласове им отговарят: „Дай, боже!“. Аз обаче никак не вярвам на това. Наистина имаше заповед да се спре войната. Това обаче не значи, че опасността е отминала. Сърби и гърци няма да отстъпят, няма да отстъпят и българите. На едните това няма да го позволи тяхната страст, тяхната заслепеност, тяхната грандомания, а на другите

– тяхната чест. Войната трябва да продължи. Ще се бият и тези момчета, които усмихнати отиват на бойното поле, много от тях там ще положат своите кости – убити от братска ръка!

Боевете със Сърбия са благоприятни за българите. В долината на Вардар българите са заели важни стратегически позиции, като например град Гевгели, също и Удово, и Криволак, откъдето сърбите бяха изгонени. Сръбският план да се обградят българските позиции при Щип по направление Криволак – Кара и Ходжали – Щип и да нападнат българите в тил, също така претърпя неуспех. Има и друг въпрос – ще запазят ли българите тези важни позиции. Сърбите, след като се съвземат, сигурно ще се върнат с по-големи сили и ще се опитат да отстранят българите от Вардара.

Най-страшните боеве са на брега на малката река Злетовска, приток на Брегалница. Българските позиции са на левия бряг на реката, сърбите – на десния. Когато в понеделник следобед започва боят, българите яростно преминават в офанзива през реката и с байонетен удар принуждават сърбите да отстъпят чак до Кратово. Село Добрево, отдалечено от Кратово само на пет километра, е обсадено от българите, както и връх Такоп. Но даже и тези позиции не са изгодни за много по-малобройните българи, затова те ще се видят принудени доброволно да ги напуснат. Заслуга за тяхното овладяване има главно Седма Рилска дивизия, която почти една година води боеве на същите места за втори път.

Отново е дадена заповед да се спре настъплението и в Сърбия са изпратени като парламентъори от щаба на Рилската дивизия майорите Личев, Живков и Минков. Сърбите също нямат умора в боевете.

От Солун кратка телеграма съобщава, че гърците са пленили оставащото от българските военни части знаме на българската пехота. Каква е съдбата му по-ната-

тък, не се знае. Генерал Хесапчиев⁵ напусна Солун преди това и през Серес се върна в София. Това, че българите оставиха в Солун гарнизона, доказва, че почти са изключили възможността за война. Този гарнизон е загубен.

4 юли

Тукашният руски посланик Неклюдов ежедневно посещава доктор Данев и го убеждава да направи всичко възможно да предотврати войната. Но Данев прави това и без него. Опозицията не е доволна от това. Вечера се срещнаха при Радославов лидерите на опозицията Малинов, Генадиев, Тончев и Сакъзов⁶ и взеха решение България да не се поддава на сръбска и на гръцка провокация, а да вдигне хвърлената ѝ ръкавица и в свой интерес да отговори на войната с война. Решението на опозицията бе споделено с Данев и може би точно под негово влияние на гърци и сърби беше даден ултиматум: в срок от двадесет и четири часа да спрат боевете, в противен случай всяка една провокация ще се счита за обявяване на война. Освен това гърците са уведомени, че трябва да освободят солунския гарнизон и българското знаме отново да се развее там.

Сърбите досега не са отговорили, докато отговорът на гърците е ясен: гръцкото правителство е разпоредило на своята армия да премине неутралната зона, а солунският гарнизон след кратък бой беше обезоръжен и пленен. С други думи: Гърция обявява война на България!

⁵ Христофор Хесапчиев (1858 – 1938) е български офицер и дипломат. През Балканската война е българският представител при главната квартира на гръцката армия в Солун.

⁶ Това са Александър Малинов, водач на Демократическата партия, Никола Генадиев, един от лидерите на Народнoлибералната партия, Димитър Тончев на Младoлибералната партия и Янко Сакъзов на широките социалисти.

Тъй като има вече гръцко-сръбски съюз, сърбите днес или утре ще отговорят със същия тон. Войната ще продължи, или казано по-точно, ще започне наистина. Това е перспективата в най-близко време, а може би и до няколко часа. В общи линии сърби и гърци не се страхуват от българите. Но нещо друго ги безпокои: какво им готви Румъния, тъй като прави мобилизация и огласява, че няма да позволи равновесието на Балканите да бъде нарушено? Посланикът на Румъния княз Гика⁷ откровено заявява, че ако бъде победена България по време на войната със съюзниците, румънската войска ще обсади цяла българска Добруджа от Русе чак до Варна. Замисля ли Румъния следователно да използва за своя изгода тази ситуация?

5 юли

Сърбите приемат българските парламентъори по странен начин. Когато те се приближават на около петстотин крачки от предните сръбски позиции, сърбите независимо от това, че са видели бялото знаме, откриват по тях огън. Майор Живков се завърна ранен. Останалите скачат от конете и се скриват зад камъните. Майор Минков се изгуби и досега не се знае какво е станало с него. Майор Личев, чиято съпруга е чехкиня и дъщеря на проф. Брожек, беше пленен от сърбите и победоносно откаран в техния лагер, където го посрещат с подигравки и ругатни. Сръбските войници стесняват кръга около него и плюят в лицето му. Дрехите му са покрити с храчки. Напразно плененият парламентъор, награден със сръбски медал по време на посещението на принц Александър в София, се позовава на личните си контакти със сръбски офицери, на-

⁷ Димитриу Гика е румънският пълномощен министър в България.

празно обръща внимание на присъстващите офицери върху непристойните постъпки на войниците, които от всички страни заплашват със смърт „българското куче“. След това той е преместен в една палатка, пред която поставят пост. След като се стъмва, Личев подкупва войника от поста да го пусне и да му осигури кон. За двайсет франка войникът се съгласява, довежда му кон и за още двайсет франка пленникът щастливо е свободен. Ето как сърбите се отнасят с парламентърите. Бялото знаме в техните очи няма никакво значение. И за най-примитивните народи особата на парламентъора е свята и недосегаема – само за сърбите, не. Това е доста интересна характеристика.

Става ясно, че щом така се приемат парламентърите от България, ненавистта няма да свърши. Боеве се водят както при Щип, така и в долината на Вардар. На протестите на българското правителство сръбското отговаря, че българите са започнали войната, като са преминали река Злетовска и са нападнали сръбските позиции. Следователно още е трудно да се определи коя страна е нападнала първа. При крайното раздразнение на войниците и от двете страни и при прекалената близост на предните позиции, кървавите боеве лесно се осъществяват и е напълно възможно първата пушка, гръмнала на 30 (17) юни, да е била българска. Това не означава обаче, че случилото се е станало с мисълта да започне война, за която българите не са подготвени. При Правище провокираните българи още през месец април гроят гърците и стигат чак до Орфанския залив. Гърците се разбягват, оставяйки на бойното поле всички оръдия. Но независимо от това българите не се възползваха, а съвсем охотно се договориха за измерването на неутрална зона, с цел да се ограничат следващи боеве. Защо не стана същото и при Злетово? Сърбите искат

война и тук се долавят първите симптоми, че ще могат да я водят, но за всичко обвиняват само българите.

Боевете с гърците се водят с пълна сила, тъй като за тях войната вече е обявена. Срещу им е Втора армия, водена от генерал Иванов, герой от Одрин. Гърците са по-многобройната сила, а генерал Иванов е получил заповед с обратна маневра да загържи бурното им настъпление. Ролята на Иванов не е за завиждане. Той разполага с малобройна войска. Много от войниците след Одрин са получили отпусък, така че полковете са малочислени. Да се прегради пътят на гърците на фронта от Кавала до Вардар е невъзможно, тъй като това звено е твърде слабо и не може да устои на нападението на гърците. Затова ген. Иванов е принуден да напусне Кавала, да събере двете крила към центъра и с тези съсредоточени сили да удържи нападението на гърците на север от Солун. Сега генерал Иванов със своята неголяма войска е в Кукуш, където вече втори ден се водят боеве. Няма съмнение, че оттук трябва да се придвижи на север към Дойран, където ще може да заеме по-твърди позиции.

Телеграфните агенции мълчат, печатът – също. Тяхното мълчание е учудващо, още повече че да информират е тяхно задължение към държавата. Мълчанието им се обуславя до голяма степен от дейността на главния щаб.

Докаато в сръбския и гръцкия печат се променят данните относно пораженията и победите, софийските вестници мълчат и се задоволяват с публикуването на кратки репортажи.

Твърде учудващо се гържеше българският печат и преди войната. Не загуби равновесие, хладнокръвие и достоен тон. От уводните статии на софийските ежедневници пролича болка от измяната на съюзници-

те, презрение, погнуса, но не и фанатична ненавист, яд и злоба, с които бяха препълнени белградските и атинските ежедневници.

Каква е обаче ролята на Русия в днешните събития? Белградският посланик на Русия – Хартвиг, преди година каза на бившия български посланик Гаврилов: „Балканската четворка ще бъде щастливо сплотена, войната с Турция ще приключи, но накрая съюзниците ще се скарат помежду си за плячката!“.

Когато нещо такова каже дипломат от една държава, силно заинтересована от Балканите, тези думи не трябва да се считат за случайно пророчество!

А нима Русия нямаше пръст именно в отношенията между съюзниците? Та нали, ако искаше, можеше само с една дума да прекрати войната! Руските офицери, служещи доброволно в българските полкове, бяха отзовани още преди месец. Следователно в Петроград знаеха какво ще стане в най-близко време, но въпреки това не си мръднаха пръста да ограничат изострянето на спора до такава степен. Защо? Или войната между съюзниците е свързана с някакви интереси на Русия?

6 юли

Това е денят, в който издъхна един голям чешки мъченик за правда. Тогава Констанц⁸ – сега Балканите.

Там истината беше премълчана в дим, пламъци и фанатизираните викове на фарисеите, а тук искат да я премълчат с гърмежи на оръдията и гнусни клевети.

Къде е истината? На чия страна от воюващите е моралното право?

Историята ще реши.

⁸ Препратка към Ян Хус, изгорен на кладата от Католическата църква в Констанц на 6 юли 1415 г.

Историята ще реши има ли българският народ право да живее свободен, има ли право да пази своята цялост със собствената си кръв, защото това е народ, който удиви света не само със своята физическа сила, но и със способността да живее културен живот с много по-големи способности, отколкото сърби, гърци и румънци.

Пиемонт бе базата за обединяване на Италия. Кой на света може да отрече тогава своите симпатии към героичния италиански народ? Кой може да обвини Пруссия, че е обединила немските отделни административни единици в могъща империя? Кой може да оспори правото на Франция за иззубения Елзас?

Само този, който е неприятел на свободата и прогреса.

А какво искат българите?

В Сан Стефано през 1878 г. бяха определени границите на бъдеща България. В тези граници беше обхваната и цяла Македония със Солун, Битоля, Скопие и три области, отстъпени от сърбите: Вранска, Нишка и Пиротска. За Солун имат претенции гърците, а към Скопие – сърбите. Ако преценим, че от икономическа гледна точка Македония претендира за Солун, а също така, че в Скопие живеят българи, които представляват три четвърти от неговите жители, тогава ще разберем каква голяма жертва прави българският народ, като се отреча и от двете. Може ли българите да се отрекат и от Централна Македония, която е толкова на България, колкото чешката област по р. Лаба е на Чехия или р. Хана е на Моравия?!

Тази Македония българите искат за себе си, тъй като имат права за нея. Погледнете в географската карта на Шафарик, а ако ви изглежда поостаряла, погледнете картата на Нидерле. Ще видите, че български са както Битоля, Охрид, Дебър, Прилеп, Гевгели и Кукуш, Дойран,